

Här i Kalmar, har ej meddelats på något särskilt sätt, när någon var död, utan den som först fick veta om dödsfallet omtalade det för den första han träffade, och då oftast med orden, "nu har han eller hon slutat."

Flaggstänger var ej brukliga här förrän på 1900 talet, och sedan har det flaggats på halv stång. Dödsannonser i Tidningarna började på 1890 talet, och då först för mera bemärkta personer, tryckta bjudningskort börjades med på 1890 talet. Till begravningen bjöds släkten, och roten. Dödsfallet beklagades med orden, "jag får beklaga sorgen", eller, "jag deltagar."

Den döde, eller döden gjort sitt inträde, lästes foder vår, och en psalm lästes eller sjöngs.

Den närmast anhörige brukade tillsluta ögonen, och så lades en peng över ögonlocken, för att de ej skulle falla tillbaka.

Munnen hoptrycktes genom att en duk togs under hakan och knöts över hjässan, en annan sed var att lägga en psalmbok under hakan. En duk lades över ansiktet, och denna duk skulle sedan följa med i kistan, den kallades huvudduk. En psalmbok lades på bröstet. Den döde flyttades från dödsläget inman kroppen blev stel och kall, varefter den tvättades, det brukades vara någon äldre kvinna som utförde tvättningen, under tvättningen lades den döde upp på ett sofflock, och därpå fick det ligga tills kistan kom. Den som tvättade brukade i län därför, få något som tillhört den döde. Ofta var det så att den dödes sängkläder brändes. Mot liklukten användes glorkalk, och hackat granris.

Svepningen skedde när liket lades i kistan. Det var ej någon särskilt person därtill. Det var i huvudsak linnetyg som användes till likklädseln. Under 1800 talet, när det var någon som dog i de fattiga hemmen, brukade bondmororna, här i byn, i tyshet skicka en svepning till sorgehuset. Ofta har det förekommit att brudgumsskjortan gömts till svepning. Att unga flickor sveptes som brudar, har jag ej hört, men att det virades en myrtenkrans, och lades över deras hjässa. Jag har hört emtalas, att de för längre tillbaka hopband den dödes fötter, "det var för att man ej skulle gå igen". På gårdarna här är det brukligt att kistan ställs ut på logen, det sättes upp ungdomar likt en lövsal, var i kistan ställs, med ett litet bord bakom kistan, var på ställs ljus, och lägges en psalmbok.

Kista. Här var flera som i slut på 1800 och i början på 1900 talet gjorde likkistor. En av dem var Karl Holmgren, han dog 1936 och var då över 80 år gammal. Holmgren gjorde kistor med svängda sidor utåt, det sågades många jock på insidan av bräderna, så gick det lättare att böjja dem. Det har berättats mig, att han sade sig vara förebud, när någon dog, vilken han skulle göra kista till. Det första han gjorde var att gå och taga mått, av den döde till kistan, till hopsättning av kistan fick ej användas spik, utan det var träpinna, och lim. Och den som gjorde kistor fick akta sig, så han ej kom in i kistan, han fick ej till ex p.l. lägga benät i den när han böjde bräderna. Holmgren hade gjort en kista i mars 1894 till en gubbe som var död, gubben hade bott i en stuga långt inne i skogen. Holmgren hade lovat att ställa dit kistan

på dagen, men så tyckte han det blev sent, varför han ämnade vänta tills morgonen på följande dag, men när han lagt sig på kvällen, fick han ej någon ro, utan han måste stiga upp igen, och taga kistan på en dragkärra, och draga den upp i skogen, i svarta natten, han bad en man följa med sig dit ut, men den han bad vågade ej följa med, varför han måste draga själv, när han kom dit ut, låg den döde gubben på ett slagbord i stugans enda rum, där fanns ej någon människa utan han måste själv taga gubben och lägga honom i kistan, han tog då först och satte ner den dödes fötter i kistan, varefter han sedan lyfte ner kroppen. En annan berättelse om Holmgren är, att han en gång lovat en gammal kvinna, att när han dog skulle han göra kistan till henne. När han så dog var

Holmgren sjuk, varför han ej kunde göra kistan, då sände han av sin hustru, till snickare Elmkvist, för att bedja honom göra kistan, när så Elmkvist arbetade på kistan, kom åter Holmgrens hustru och bad att hon skulle få någon träbit som skulle vara till kistan, för att låna med sig hem till Holmgren, så han fick lägga händerna på träbiten. Han trodde sig därmed hava uppfyllt löftet om kistan. Kistornas målning var limfärg, färgstofflet kemrök, efter påstrykningen av färgen, korsades sänder stenkol, sedan lades det i en mjölsikt och sällades över kistan, när så stenkolen kom i färgen fick kistan en djupsvart färg. Jämbeslag för att bära kistan med fanns ej. De första fabriksgjorda kistorna kom ej hit förrän på 1920 talet. I kistorna som gjordes hemma lades det nyveljan. Psalmbok nedlades för med den löde i

kistan, den lades på bröstet. En kvinna som
dog i bomsäng, och ej blev förläst från barnet
skulle hava en ullsax och tråd med sig i kistan.
Kistan tillslöts av den som gjort den, på 1880
talet och något senare spikades locket fast,
senare skruvades det fast med träskruvar, vars
överdel var gjorda i form av ett kors. Den som
gjort kistan var alltid bjuden med på begrav-
ningen.

Likbår. Tills på 1860 talet användes likbår, bårer
bars på axlarna av fyra man, det skulle vara
fyra gemnstora karllar. På var det särskilda
viloställen uppbyggda utåt vägarna, vilka många
voro blott skogsstigar, en del viloställen var bygg-
da av trä, andra av sten, i Kaloshaga var en
stor sten som användes till viloställe, den ste-
nen kallades för likbärrarstenen. Jag har hört
berättas att på 1860 talet, var en pojke död

i lungrot, de som då skulle bära kistan, gav de så mycket brännvin, så de voro nästan fulla, de sade det skulle fri för smitta.

Likasa har jag hört sägas, att efter lären, när det var långt att gå, gick en man efter med en kanna brännvin, för att ge de som bur.

Likvagn. På 1860 talet började man köra liken till kyrkogården. De första vagnar som användes därtill, var så kallade "enspännare", de var gjorda som en vanlig arbetvagn, fast klenare, med en häck av bräder, och fjädrar av trä mellan ban-ken och häcken. Vid likförd lades grannis i häc-ken varpå kistan ställdes. På 1880 talet kom fjädevagnarna, och då användes de för likförd, och har här i Kålevik användts till på 1930 talet, då likbil blev det mest vanliga.

Fjädevagnarna kläddes med grannisgrenar varpå

keistan ställdes, så brukades ett högt säte, vilket ändan av keistan kom under. På sätet satt den som körde, och en av gästarna. I Wäckelsång en grannsocken här intill, åkte ej den som körde, utan gick vid sidan om vagnen. Bruket här i trakten var den, att det fick ej köras fort med ett lik, utan det skulle endast gå i gående, därför måste liktåget gå i väg tidigt så de ändock kom fram i god tid.

Utfördertal, det hålles för varje lik, den som håller det, har ej något särskilt yrke, utan det skall vara någon allvarligt sinnad och med god sångröst. Det förekommer också att prästen håller det om han är bjuden på begravningen. Till för ett 20 tal år sedan hölls talet alltid ute, där keistan stod hur dant än vädret var, men numera hålles det inne i sorgshuset om vädret är rusligt. Talet hölls före keistans

igenspiikande. Psalmer vid utfärdstal var 489 och 490 i vallinska psalmboken. Den som höll utfärdstal kallades "vekastap^urräst".

Utfärd. Kistan togs alltid ut på framsidan, genom stora ingången. Den ända av kistan där fötterna av den döde var, bars alltid före ut. Det var ej några särskilda personer, utan dam som var till hands vid tillfället.

Begravningsprocessionen. Den efterlevande maken, och barn gingo, eller om det var längre väg, så de äkte, närmast efter kistan, Därefter kommo släktingar, och sist de övriga gästerna. De gingo ej i led, men tätt efter varandra. Bliv det luckor i begravningsföljet, brukade de gamla säga, "det blir snart ett lik till, för de samlade sig i klungor". Liket de spädde skulle bliva någon, av dam som var med i begravningsföljet.

Prestaver har ej funnits här, vid prästs eller någon mera bemärkt persons begravning, har det prestaverats, men då har prestaverna varit lånade från Wäxjö. Jag har hört berättas att på 1870 talet gingo soldaterna i roten som föregångare, var det då i en rote där det var husarer, var det stiltigt när de i sina husaruniformer gingo före kistan. Kvinnor och män gingo om varandra i begravningsprocessionen.

Vid ankomsten till kyrkan sattes kistan på en pall utanför kyrkogården, och där stod kistan tills klockorna började ringa, och då samtidigt trädde prästen och klockaren ut ur kyrkan, och gick ner till kyrkogårdsporten och mötte kistan där, när de där vände och gick före liket tog klockaren upp psalmen 452 i vallinska psalmboken. Detta bruk med

framsjungning upphörde här i Kalxvik på 1910 talet. Det var en bände här i byn som sade då, "är organisten rädd att han skall få myggor i halsen, sen han ej sjunger längre."

Att de tog själspeilingars lik över kyrkogårdsmuren, har jag hört, men det är länge sedan det förekom. De brukade begravas vid solnedgången.

De flesta jordfästningar var på söndagarna i samband med högmässan. Här började jordfästas inne i kyrkan 1926 på vintertid, på sommaren jordfästes i graven. Likpredikan har ej förekommit, utan för prästers, eller mera bemärkta personer. Men tills på 1880 talet förekom det att prästen höll tal över den döde, efter predikan. Anhörigas tal sker alltid vid graven, likaså psalmsång.

Det förekommer här att kistan står kvar i kyrkans under högmässan. De sörjande har ej särskilda platser vid gudstjänsten, ej heller brukar de sitta under Textläsningen.

Men i Bergs församling där sitter de sörjande under textläsningen m. m.

Tills 1943 skedde själaringningen här strax efter dödsfallet, den utfördes då av de anhöriga. Från och med 1943 sker själaringningen tisdagar, fredagar, och söndagar, utom kyrkväcktarens.

Här klämtades vid själaringning tills på 1870 Talet, då de därmed spräckte en klocka, varför det blev förbjudet att klämta. Den klockan emgöts sedan 1884. Men 1943 börjades åter att klämta, men är ej något särskilt för män eller kvinnor. I Bergs församling var det så, att de började klämtningen med stora klockan, och slutade med lilla för män, och tvärtom

för kvinnor, det slogs tre slag på var klocka, och tre gånger på var klocka.

Begravningsringning förekommer vid alla jordfästningar. Tills 1945 utfördes den av anhöriga, därefter av kyrkvärktaren. Men tills i början på 1900 talet förekom ej ringning för själs-spillingar. Ringningen efter jordfästningen kallades efterringning.

Begravningskalas har förekommit, och fortfarande. Det hölls efter begravningen, till dess bjöds släktingar, och kalasroten, prästen bjöds nästan alltid. Kalasen hölls, och hålles ännu i hemmen. Och förning har varit brukligt att medföra av gästerna, och är så ännu, det är tortor, och ostkakor som nu användes, tills i början av 1900 talet var det mest sötast. Begravningskanfekt har jag ej sett förekomma sedan på 1910 Talet, det

var korameller med vitt, och svart papper om,
och kransar gjorda av koramelldeg. Den dödes
skål har ej förekommit. Läsa till maten gör
den äro, och sjunger en psalm, läser gör prästen
om han är med, annars någon av gästerna.

Kalasen varar till så där vid 22 tiden. Har
ej förekommit att någon plats lämnats obe-
satt för den döde. Jag har hört berättas att
på 1850 talet skulle hava förekommit dans
på begravning i Västra Torås församling.

Kyrkotjänarnas arlöning. På 1800 talet skulle
prästen hava för "likstol", det gavs efter råd
och lägenhet, kyrkvärdaren för gravöppning,
och det har han ännu, det är 10 kr. Till
kyrkan skänktes gåvor, men till de fattiga
upphörde det på 1920 talet. I Bergs socken
skall hava upptagits pengar till kokerskan
på 1880 talet.

Kyrkogården är här inghägnad med ringmur av sten, och på kyrkogården är planterade lännar, ej särskild ingång för likfölje.

Ofullgångna fostrar och dödfödda barn nerlades i öymade gravar, har också förekommit att de stoppats in i trummorna som är i kyrkans grundmurar, de har då varit nerlagda i en liten låda, det har hänt så sent som på 1930 talet. Här på Halorviks kyrkogård är icke mer än en urna nedrätt, det är en besöriska som är begravd i den urnan nedattes nu på 1940 talet. Familjegraver börjades ej med förän i början på 1900 talet.

Gravvårdar finnes här av sten, trä, och järn. De äldsta på kyrkogården är av trä från 1860 talet, och gjutna järnkors, de äro cirka 80 cm höga, på korsarmarna står den dödes namn, och födelse år samt dödsår, korsen äro gjutna

vid Huseby bruk av myrmarken, de äro alla från 1880 talet. Här finns endast ett smitt kors, med överdelen gjord i trekant, det är antagligen från 1880 talet. På finns det någon av natursten med inhuggna initialer och årtal. De första gravvårdarna av huggen granit kom på 1890 talet. Här är alljämt gravkullar, och på dem planteras huvudsakligast vintergröna. Kullarna jämnas ej förän de blir ovårdade och ingen sköter dem. På 1800 talet planterades gullvivar, och pärlblamster på gravarna, och de blommorna växer ännu på dessa gamla gravar på gamla kyrkogården. I början på 1900 talet böjades med lösa blommor i glas. Här förekommer ej att man överlåter vården av gravarna, utan anhöriga vårda dem. Pärlkransar upphörde de att användas på 1920 talet, det var annars brukligt att maken, eller närmast anhörig

lade en pärkkrans på kistan, innan så kistan sänktes i graven togs den av, och lades sedan på kullen, den togs hem över vintern.

Brinnande ljus förekom här första gång juldagen 1948, det var på före kyrkoherdens grav. Julgran har ej förekommit här.

Folktro om kyrkogården. För trodde de på ett väsend som vaktade kyrkogården, den kallades "Gumse", han skulle freda kyrkogården.

Var det någon som gjorde ohägn där, fick de med gumse att göra.

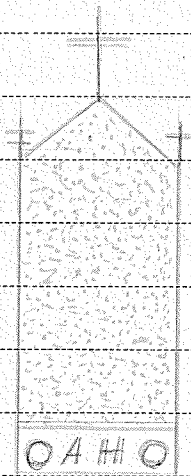
Här finnes en pestkyrkogård, och där är begravda men hur många vet jag ej. Men jag har hört berättas, att det var anhöriga till någon som var begravd på pestkyrkogården, de tog upp kistan och på natten forslade den till kyrkogården och grävde ner den där, de fingo pluckta därför

nr 19

ACC. N:R M. 11249:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Majning. Vid dödsfall sattes upp två enar,
en på vardera sidan om yttendörren. Risning
på vägen är en gammal sed, från sorgehuset
risar man ett litet stycke på vägen. Grannar
som bor på vägen mot kyrkan risar, det är
en hedersbetygelse. Till risning användes alltid
hackat gråvis.

korsar och initialer

På hör såg risning på vägen ut
som utfördes av grannarna, vid
barns begravning ställdes en liten
gran cirka 70 cm hög i varje hörn
av risningen, vita pappers kunders
fästes i granernas toppar.

I slut på 1800, och i början på 1900 talet gjorde de kransar i hemmen av mossor, och satte pappersblommor i dem. Minnes kransar finns här inte, de finnas blott kvar i någon medeltidskyrka. Men jag har hört berättas att på 1880 talet när den siste av någon adlig ätt dog, slogs ättens vapensköld sönder mot kistan, varefter det åter ihoplimmades och upphängdes i kyrkan.

Sorgdräkt. Kvinnorna bar svarta klädningar på vilka de när det var sorg påsatte vid bröstet, "sorggrepp" det var svart greppat tyg, rosetter gjorde de också av det, och på silkeschallerna påsattes av det i kanterna, svart silkeförkläde var då brukligt. På 1910 talet börjades här av de yngre sorghatt och slöja. På männen stormhattar påsattes sorgband, sedan början på 1900 talet har sorgband på armen brukats

nr 21

ACC. N:R

M. 11249:21.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Tills nu på 1940 talet, då börjades med sorgband
på rockingslaget. Barnens sorgdräkt skilde sig
ej mycket från de äldres. Förn var sorgtiden ett
år, det kallades sorgåret, men nu är det kortare
tid.

För mig har berättats, att i Bergs socken på Lädja
Gjögård finnes ett kors av ek upprest, och har
där på platsen enligt sägen en dräng kört
och vält med ett hölass han kom under lastet,
och slog ihjäl sig. På platsen restes ett kors på
vilket stod J. J. S. 1664. Och sedan dess har så
fort ett kors ruttat ner, ett mytt satts upp,
så där står ett kors ännu. En sägen är att om
korsen faller ankull, och ej något mytt reses, blir
det otur, och olyckor på gården. Hörom sade berätta-
ren, en söndags morgon på 1870 talet gick en soldat
förbi korsen, han tog och bröt upp det, när en
dotter på gården såg det blev hon rädd att det
skulle hända något, och gick själv och reste upp korsen
på sin plats.

Berättaren sade också, att när de ville bli
kvitt värtor de hade, skulle de toga och draga
värtorna över den dödes hand.

I slut på 1700 och i början på 1800 talet ägde
Hovrättskommisarien Lars Branting Hansson
Kullekrarn här i Kalavik. Han var ej omtyckt
av församlingsborna. Branting dog 1806, det sades
att han ville begravas i en backe på Kullekrarn
men det gjorde de ej, därför var det knappast
två hästar orkade draga honom till kyrko-
gården, och sedan efter jordfästningen, när graven
skulle igenskyfflas, sjönk jorden så fort de skyffla-
de i, varför de till slut måste taga sten och
fylla graven med. Ja sten är där det har jag
sett, men ovärda stenen ligger en gravhäll av
kalksten, men den är nu så förvittrad att
dess text och ornament ej kan urskiljas.

Men av ett gammalt protokoll har jag sett
vad där stod på den.

Här hvilar i lifstiden Hovrättskommisarien
Herr Lars Branting Hansson född 1750

nr 24

ACC. N:R M. 11249: 24.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

död 1806. Har ej sökt och har ej fått det
rökverk skrytet ger och smicker njuter

Han var en man som gjorde godt den
nakna tacksamheten blott en Tår uppi
hans urna gjuter.

N. W. S. M. E. B. M. N. D. S. N. D.

Graven är på Hålsviks gamla kyrkogård.

För mig har berättats om en begravning efter änkan Anna Färdig, hon var född den 2³/₄ 1818 dog den 1⁶/₁ 1902. Då lads muntligt till begravningen, och efter jordfästningen bjöds på middag, den bestod av ärtor och fläsk, ätorna sattes fram på bordet i stora fat, till gästerna dukades fram endast sked, varför de fingo sätta sig vid bordet och gemensamt taga och äta ur faten, fläsket lade de på brödet.

Det var en fattigmans begravning, och fattigt folk var nog gästerna också, varför ärtor och fläsk för dem var högtidmat.

Jag har hört en berättelse. Det hade varit begravning på ett ställe, några dagar efter Träffade kyrkvärden vilken varit med på begravningen, en gubbe det var Sven på Tranoberg, då frågade Sven, "hur det kalas var där på begravningen hade de ärtavälling". Nej så kyrkvärden det har de ej nu. Då sade Sven "då var där inget kalas".

Vid vår store fornforskare, Gunnar Olof Hylten Cavallius död den 5 juli 1889, roddes hans lik i båt över sjön, från Sunnansviks gård, till Skatelövs gamla kyrkogård. Vilken ligger rakt väster ut över sjön från Sunnansvik. Vid detta tillfälle lånades upp, både kyrkbåtar, och roddbåtar, så det blev plats för allt begravningsfolket. Närmast likbåten, de sörjande, och släkten, därefter gårdens underlydande med hustrur och barn. Kistan bars av gårdens folk. Efter jordfästningen igenskyfflade sönerna graven vid sidorna om kistan, till höjd med lockets underkant, därefter fick gårdens underlydande skyffla igen graven. Efter begravningen var det kalas på Sunnansvik, vid dukade långbord ute i trädgården, där var alla med, både små och stora. Över Gunnar Olof Hylten Cavallius grav är uppkastad en kulle en meter hög, varpå är rest en granitsten, med drakslunga, vari namn och årtal står.